

EMIL RACOVIȚĂ – ÎNTEMEIETORUL BIOSPEOLOGIEI ROMÂNEȘTI

Aurel ARDELEAN & Gheorghe MOHAN

rectorat@uvvg.ro

ABSTRACT: Emil Racoviță (November 15, 1868 – November 17, 1947) also spelled Racovitza was a Romanian biologist, zoologist, speleologist and explorer of Antarctica. Together with Grigore Antipa, he was one of the most noted promoters of natural sciences in Romania. Racoviță was the first Romanian to have gone on a scientific research expedition to the Antarctic, more than 100 years ago, as well as an influential professor, scholar and researcher.

In 1920, he became a member of the Romanian Academy, and remained a major figure of scientific life in Romania until his death.

Alături de celebrul explorator norvegian, Amundsen, acum 112 ani, participa la expediția științifică de la Polul Sud și un tânăr, în vârstă de 29 de ani, licențiat în drept și în științele naturale la Sorbona, doctor în științe la Paris, pe al cărui geamantan, plin cu cărți și instrumente de lucru, putea fi văzută și o carte de vizită, cuprinzând alături de numele său și numele țării mult iubite – România.

Emil Racoviță s-a născut la Iași, la 15 noiembrie 1868. Părinții lui erau cărturari de seamă într-o perioadă de intensă frământare

spirituală din capitala Moldovei. Tatăl său, Gheorghieș Racoviță, magistrat și avocat, era membru al „Junimii” și cunoscut om de spirit. Mama, Eufrosina Stamatopol, o femeie de înaltă cultură și aleasă bunătațe, avea, de asemenea, strânse legături cu „Junimea”.

Emil Racoviță s-a bucurat tot timpul de o mare iubire, de o delicată atmosferă spirituală și voie bună în casa de la Iași sau în conacul înconjurat de un frumos parc de la Surăneștii Vasluiului.

Dascăl, în frageda lui copilărie, i-a fost chiar Ion Creangă, care, prin lecțiile înflorite cu povești, a altoit în sufletul copilului gândirea țăranului moldovean, farmecul limbii neaoșe și iubirea pentru popor.

Foto nr. 1 – Emil Racoviță la vârsta maturității

Școala secundară a însemnat un pas spre o nouă culme. La liceul numit „Institutul Academic Iași”, profesau numeroși intelectuali cu nume respectate în istoria culturii noastre ca: Poni, Cobălcescu, Lambrior, Culianu etc. *„Am avut în liceu niște profesori cărora țin în orice ocazie să mă închin căci oameni ca aceia nu știu dacă vor mai fi mulți”*, mărturisește, la bătrânețe, respectuosul elev.

În aceeași perioadă, în sufletul tânărului Racoviță se imprimă dragostea pentru știința vieții și pentru interpretarea ei

evoluționistă, însoțită de un crez social generos. Recunoaștem influența marelui savant Grigore Cobălcescu, dascălul erudit, care a îndreptat spre biologie slăvita pleiadă de elevi ca: P. Bujor, N. Leon, Gr. Antipa. În memoria acestuia, Emil Racoviță, în timpul expediției antarctice, a dat numele Cobălcescu uneia dintre insulele descoperite în pustiul înghețat, nume care a rămas și astăzi.

După absolvirea școlii secundare și luarea bacalaureatului, în anul 1886, Racoviță pleacă pentru studii superioare la Paris, însoțit de părinții săi. La insistențele acestora, contrar dorinței sale, se înscrie la facultatea de drept, unde își ia licența după trei ani. Audiază, însă, în paralel, cursurile de la școala superioară de antropologie unde și-a întregit convingerile sale evoluționiste. În anul 1889 se înscrie la facultatea de științe naturale, făcând un pas hotărâtor spre cunoașterea mai profundă a naturii.

De timpuriu se specializează în zoologie, impresionat de personalitatea științifică și umană a lui Henri-Lacaze Duthiers, creatorul unei ilustre școli de zoologie la Sorbona, fondatorul și conducătorul celui mai prestigios periodic francez de zoologie – „*Archives de zoologie experimentale et générale*”. Lacaze Duthiers și conferențiarul său, George Pruvot, bunul prieten al lui Racoviță, vor avea un rol decisiv în cariera științifică a tânărului nostru naturalist.

Emil Racoviță devine familiar în laboratorul lui Lacaze, unde lucrează încă din timpul studenției, iar vacanțele și le petrece la stațiunile de la Roscoff și Banyuls-sur-Mer, unde se cimentează colaborarea și intima lui prietenie cu Pruvot.

După abia doi ani de studenție, Racoviță își ia licența în științele naturale și începe să-și publice rezultatele cercetărilor sale, iar în anul 1896 își trece doctoratul cu o teză de histologie și anatomie comparată, intitulată: „*Sur la anatomie du lobe cephalique et de l'encephale des Anelides polichetes*” (Anatomia lobului cefalic și encefalul anelidelor polichete), care îl face cunoscut și unanim apreciat în lumea întregă.

În personalitate lui Emil Racoviță se observă o rară înzestrare fizică și spirituală, cu cele mai înalte principii morale și sociale încorporate organic în ființa sa integră.

Prietenul și colegul său, J. Guiart își amintește de studentul Racoviță, între altele, prin următoarele cuvinte: „*Printre camarazii noștri de atunci, o grupare simpatcă s-a format repede în jurul lui Racoviță, cu atât mai mult, cu cât, în toată viața sa, acest mare democrat va avea plăcerea să organizeze și chiar să conducă*”.

Încă din primul an de studenție (1886), se înscrie în Partidul Socialist Francez, iar în 1889 face parte din delegația românească la

Congresul muncitoresc internațional de la Paris, unde își pune iscălitura pe moțiunea votată de Congres, prin care, ziua de 1 Mai s-a declarat zi de sărbătoare a muncitorimii globului și s-a legiferat ziua de muncă de 8 ore.

La Paris ia naștere în această perioadă „*Grupul studenților români socialiști*” în care, Racoviță, va avea un rol deosebit de activ.

După trecerea doctoratului, în 1896, Emil Racoviță pleacă la Iași pentru efectuarea stagiului militar. Înainte de a-și termina stagiul a fost eliberat, în urma unei intervenții diplomatice, pentru a participa la expediția antarctică „BELGICA”

Profesorii Lacaze-Duthiers și Van Beneden din Liège, îl recomandă pe Racoviță drept unicul naturalist al expediției. Expediția „BELGICA” a fost pornită în 1894 de Adrien de Gerlache, locotenent de marină belgian, cu sprijinul savantului Solvay și a unei subscripții deschise de Societatea de geografie din Bruxelles.

Scopul expediției a fost pur științific, de a cerceta o regiune atât de puțin cunoscută cum era aceea a Polului Sud, din punct de vedere oceanografic, meteorologic, geologic și de a colecta material botanic și zoologic. Pregătirea ei a durat aproape trei ani și organizarea științifică era cât se poate de completă. La expediție au luat parte 19 persoane dintre care se distingeau: Adrien de Gerlache – promotorul expediției și șeful acesteia; Lecointe – al doilea șef al expediției, ofițer de navigație și însărcinat cu cercetările hidrologice; Roald Amundsen – întâiul ofițer, viitorul descoperitor al Polului Sud și Emil Racoviță – naturalist.

„Belgica” a părăsit portul Anvers la 19 august 1897. Prima escală are loc la sfârșitul lui octombrie la Rio de Janeiro unde Racoviță debarcă și rămâne câțva timp pentru cercetări zoologice. Întovărașit de F. Moreno, directorul Muzeului de științe naturale din La Plata, el străbate, cu această ocazie, pampasurile Braziliei și Argentinei, face cunoștință cu Munții Anzi, cercetează flora și fauna acestor regiuni ca și pe cea din Țara Focului și ajunge cu vasul la Punta Arenas, cel mai sudic oraș al pământului. Părăsind Punta Arenas la 1 ianuarie 1898, „Belgica” se îndreaptă spre insulele

Shetland, unde este întâmpinată de o furtună cumplită, de pe urma căreia, un membru al echipajului a căzut în mare și s-a înecat.

Foto nr. 2. „Belgica” părăsind banchiza de gheață.

Îndreptându-se spre sud, datorită vântului favorabil, „Belgica” își deschide drum printre sloiurile de gheață. După o pătrundere cam de 100 de mile în interiorul banchizei, la 70° latitudine, „Belgica” rămâne, începând de la 3 martie 1898, imobilizată complet în ghețurile australe, timp de 13 luni. Natura dușmănoasă pune în fața echipajului numeroase greutăți. Cu toate acestea, la bordul vasului domnea o atmosferă de voie bună și chiar veselie.

La 22 iulie a apărut din nou soarele, dar din prima zi a anului 1899, banchiza era în aceeași stare, iar la mijlocul ei, „Belgica” era prizonieră în masa de gheață. Proviiziile erau pe sfârșite, dacă vasul nu putea fi scos din banchiză, exploratorii ar fi murit de foame.

Racoviță și Cook au dat atunci ideea tăierii în gheață, cu fierăstraiele, a unui canal de aproape 800 m lungime până la apa eliberată de ghețuri. Întreg echipajul a trecut la lucru cu fierăstraie, topoare și hârlețe, tăind gheața, săpând copci și întrebuițând

dinamita pentru sfărâmarea sloiurilor. După o lună de muncă neîntreruptă, timp în care, „Belgica” era permanent în pericol să fie strivită între cele două câmpuri de gheață, la 14 martie 1899 ea a scăpat, în sfârșit, de banchiză și iceberguri și s-a îndreptat spre Nord, ajungând, cu două săptămâni mai târziu, în Țara de Foc, la Punta Arenas.

Reușita expediției „Belgica” a produs în toată lumea o vie emoție; ea a arătat pentru prima oară că omul a reușit să învingă încă odată primejdia ținuturilor înghețate

Exploratorii au fost sărbătoriți, de altfel, în toate porturile Americii de Sud. Ei s-au întors în Belgia după o absență de 27 de luni. La 18 noiembrie 1899, „Belgica” și-a făcut intrarea triumfală în portul Anvers.

Emil Racoviță, cel mai iubit membru al echipajului, caracterizat de Roald Amundsen ca: „*un tovarăș desăvârșit și un călător plin de îndemnuri*”, aducea un imens material biologic, pe care, cu un spirit generos și o concepție superioară despre cercetarea științifică, îl distribuie, împreună cu observațiile sale, diferiților specialiști consacrați, reținând pentru sine materialele privind cetaceele, pini-pedele și păsările, precum și notele privind biologia Antarcticii. Expediția i-a deschis noi orizonturi științifice și i-a adâncit concepția științifică despre viață, pregătindu-l și mai mult pentru o viitoare doctrină, proprie în biologia românească

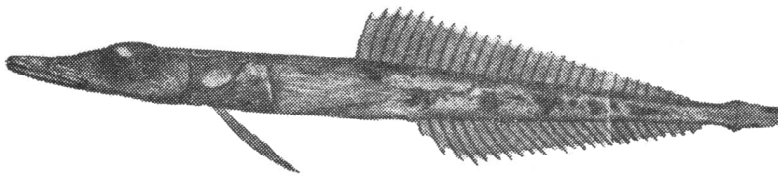

Foto nr. 3 – Specie de pește nou pentru știință dedicat de L. Dollo lui Emil Racoviță.

În același timp, aureola de explorator polar, materialul neobișnuit de bogat, adus și adnotat de el, admirabilele conferințe despre Antarctica și viața ei, ținute una după alta la Anvers,

Bruxelles, Liège, Paris, București și Iași, l-au consacrat pe Racoviță ca un biolog celebru în lumea științifică mondială.

La șapte zile după ancorarea navei „Belgica” la Anvers, este ales membru corespondent al Societății regale de geografie din Localitate. Anul următor este ales membru al Societății de medici și naturaliști din Iași, iar la 11 aprilie 1905, este ales membru corespondent al Academiei Române.

Bătrânul său magistrul, Lacaze Duthiers, îl numește, în anul 1900, subdirector al laboratorului maritim „Arago” de la Banyuls-sur-Mer și codirector al revistei „*Archives de zoologie experimentale et générale*”. În felul acesta, Racoviță inaugurează o profesiune care îl obligă să părăsească Parisul și să se mute la poalele Pirineilor, pe coasta Mediteranei, pe care a îndrăgit-o atât de mult. În anul 1901, Lacaze Duthiers moare, iar Racoviță conduce de aici încolo stațiunea de la Banyuls și revista, împreună cu prietenul său Pruvot, urmașul lui Lacaze la Sorbona.

Sub conducerea celor doi prieteni entuziaști, competenți și generoși, laboratorul „Arago”, a devenit un renumit focar de ucenicie științifică și de cercetare, atrăgând pe cei mai de seamă biologi ai Franței și numeroși străini, printre care: Kovalevski, Agassiz, I. Cantacuzino.

Temp de trei ani explorează pasionat multe peșteri din diferite regiuni carstice. Materialele găsite în aceste pasionante investigații, coroborate și interpretate cu bogata lui experiență de zoolog evoluționist, l-au îndreptățit să publice, în anul 1907, primul volum al revistei „Biospeologica”. Este actul de naștere al biospeologiei.

Până la sfârșitul primului război mondial, explorează împreună cu vechiul lui colaborator, Jeannel, peste o mie de peșteri, consemnate în „Biospeologica”.

După război, revine în patrie și se mută cu familia și cu întreaga colecție la Cluj unde, la 1 februarie 1920, este numit profesor de biologie generală. Printr-o lege specială este numit director pe viață al Institutului de Speologie care ia ființă în cadrul Universității clujene, la data de 26 aprilie a aceluiași an, cu distincția de a fi primul și ultimul institut de acest fel din lume.

Împreună cu Jeannel, apoi cu Pierre Chappuis și Valeriu Pușcariu, explorează peșterile românești, mai ales pe cele din Munții Apuseni și își publică, în mai multe note, studiile sale taxonomice și filogenetice asupra izopodelor. Clujul devine și se menține, până la moartea lui, centrul cercetărilor speologice mondiale și locul de redacție al revistei „Biospeologica” la care se adaugă, din anul 1926, revista „Lucrările Institutului de Speologie din Cluj” în versiunea românească și franceză.

Discursul său de recepție, „Speologia” – un model de gândire profundă și de stil literar și „Evoluția și problemele ei” – conferințe ținute în 1936 la Sorbona, sunt cele mai de seamă din manifestările lui de acest fel.

În anul 1920 este ales membru activ al Academiei Române, iar între anii 1926–1929, de trei ori consecutiv, președinte al acestui înalt forum al României.

În anul 1923 este proclamat doctor honoris causa al Universității din Lyon, iar doi ani mai târziu este ales președinte de onoare al Societății de zoologie din Franța și membru corespondent la Junta de Ciencias Naturales de la Barcelona, precum și al Societății de biologie din Paris. Între anii 1929–1930 este rector al Universității din Cluj. În anul 1932 este sărbătorit și proclamat cetățean de onoare al orașului Banylus, cu ocazia sărbătoririi jubileului de 50 de ani al stațiunii Arago și a împlinirii a 60 de ani de la înființarea revistei „Archives”; în anul 1933 este cooptat membru corespondent al Institutului de colaborare intelectuală din cadrul Societății Națiunilor; în 1946 – membru al Institutului de oceanografie din Paris; în 1947 – membru asociat al Academiei din Bruxelles, apoi membru al societății zoologice din Londra și al Academiei de medicină din Paris.

Sub directa lui conducere se înființează, în anul 1920, Societatea de Științe din Cluj, al cărei președinte a fost până la moartea sa, conducând în același timp și Buletinul Societății, apărut în mai multe limbi străine.

Emil Racoviță s-a situat, astfel, în fruntea mișcării naturaliste din Transilvania. Îl găsim prezent în mișcarea culturală a „Astreii”,

la conducerea primului Congres al naturaliștilor (1928), la înființarea muzeului etnografic din Cluj, în acțiunea de a întări legăturile culturale cu străinătatea. Este promotorul mișcării pentru ocrotirea naturii și creează la institutul său un birou central pentru studiul migrării păsărilor. Patronează turismul, înființând „Frăția munteană”, prima societate turistică română din Transilvania. Ca membru în Comisia bibliotecii universitare din Cluj, îndeplinește un rol atât de activ și important, încât specialiștii îl consideră drept un deschizător de drum în organizarea documentării și biblioteconomiei noastre științifice. Împreună cu Valentiny publică în anul 1926, conspectul periodicelor științifice găsite în bibliotecile Clujului, punând astfel, la dispoziția cercetătorilor o operă de cea mai mare utilitate. Această imensă și generoasă operă a fost curmată brusc prin Dictatul de la Viena, când a fost obligat să se refugieze la Timișoara.

În iulie 1945, Emil Racoviță regăsește fără lipsuri Institutul de Speologie din Cluj, împreună cu biblioteca și colecțiile sale personale. Dar, ctitorul septuagenar, nu mai era același; declinul fizic se instalase și semnele oboselii se înmulțeau. În vara anului 1947, cade pe scări și își fracturează omoplatul. Cu toată gravitatea accidentului merge la Institut, în fiecare dimineață, pentru a nu se întoarce acasă decât seara din ce în ce mai gârbovit, din ce în ce mai slăbit.

La 19 noiembrie 1947 s-a stins din viață *„un giuvaergiu de nestemate ale gândirii, un creator de tradiție academică fecundă, o personalitate eroică, senină și armonioasă, vrednică să slujească drept model de urmat pentru toți doritorii culmilor luminoase ale vieții”*.

Emil Racoviță n-a fost numai o glorie a științei românești, ci și unul dintre marii biologi ai lumii. Prin concepțiile sale filosofice materialiste, prin viziunea sa socială înaintată, prin felul său de a munci, legat de realități, el poate fi considerat drept un precursor al timpului, de om de știință din vremurile noastre.